

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “บทบาทของแม่คนเดียวต่อการปลูกฝังจริยธรรมแก่บุตรธิดา” เป็นการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการผสมผสานการวิจัยเชิงเอกสาร กับวิธีการสัมภาษณ์ประวัติชีวิต (Life history approach) ของแม่ในครอบครัวแม่คนเดียวที่สุ่มมาเป็นกลุ่มตัวอย่างศึกษาจำนวน ๗ ราย วัตถุประสงค์ของการศึกษานี้ คือ (๑) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของครอบครัวแม่คนเดียวในสังคมไทย (๒) เพื่อศึกษาบทบาทหน้าที่ของแม่และหลักธรรมสำหรับแม่คนเดียวในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๓) เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์หลักธรรม ในการปลูกฝังจริยธรรม แก่บุตรธิดาของแม่คนเดียว สรุปผลการวิจัยได้ว่า

๕.๑.๑ สภาพปัญหาของครอบครัวแม่คนเดียวในสังคมไทย

๑. ศึกษาจากหนังสือและเอกสารต่างๆทั้งในประเทศและต่างประเทศ

สรุปได้ว่า

(๑) ครอบครัวแม่คนเดียว หมายถึง ครอบครัวที่มีแต่แม่และลูก จะอยู่ตามลำพังกันเอง หรืออยู่ร่วมกับผู้ใหญ่คนอื่นๆที่ไม่ใช่พ่อของลูก และไม่เป็นคนที่อยู่กับผู้เป็นแม่แบบสามี-ภรรยา กัน โดยผู้เป็นแม่จะรับภาระในการเลี้ยงดูลูกเพียงลำพังคนเดียว

(๒) ครอบครัวแม่คนเดียว ก่อเกิดจาก ๓ ช่องทาง คือ การหย่าร้าง การเป็นหม้ายจากสามีเสียชีวิต และการเป็นมารดานอกสมรส

(๓) สภาพปัญหาของครอบครัวแม่คนเดียว

- สภาพปัญหาของผู้เป็นแม่ พิจารณาจากประเด็นหลักๆ มี ๓ ประการ คือ (๑) ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและการหารายได้ (๒) ปัญหาทางด้านอารมณ์และสุขภาพจิต (๓) ปัญหาทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างแม่และลูก

- สภาพปัญหาของลูก พบใน ๓ ด้าน คือ (๑) ปัญหาด้านการพัฒนาการ (๒) ปัญหาด้านอารมณ์และสุขภาพจิต (๓) ปัญหาด้านพฤติกรรม

๒. ศึกษาจากรายงานการวิจัยของหน่วยงานของรัฐและสถาบันต่างๆใน

ประเทศ สรุปลักษณะและสภาพปัญหาของครอบครัวแม่คนเดียวในสังคมไทยได้ว่า

(๑) เด็กไทยทั่วประเทศ อายุ ๐-๑๗ ปี ที่อยู่กับแม่เท่านั้น จะมีจำนวนมากกว่าประมาณ ๕ เท่าของเด็กที่อยู่กับพ่อเท่านั้น โดยพบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากที่สุด

(๒) การแยกกันอยู่กับคู่สมรส เป็นสาเหตุอันดับแรกของการเป็นแม่คนเดียว รองลงมา คือ การหย่าร้าง และตามมาด้วย การเสียชีวิตของคู่สมรส

(๓) ปัญหาทางด้านการความสัมพันธ์กับลูก เป็นปัญหาที่ผู้เป็นแม่ในครอบครัวแม่คนเดียวเผชิญมากที่สุด โดยมีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและการเงิน ปัญหาทางด้านการเลี้ยงดูลูก และปัญหาทางด้านสภาพจิตใจตามมาเป็นลำดับ

๕.๑.๒ บทบาทหน้าที่ของแม่และหลักธรรมสำหรับแม่คนเดียวในพระพุทธศาสนา

๑. บทบาทหน้าที่ของแม่

ถึงแม้ ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ไม่พบว่ามีพระสูตรใดที่กล่าวถึงหน้าที่ของแม่คนเดียวโดยตรง แต่เนื่องจากแม่คนเดียว อยู่ในสถานะที่เป็นทั้งพ่อและแม่ของลูก การวิจัยนี้ จึงได้นำพระสูตรที่เกี่ยวกับการทำหน้าที่ของพ่อแม่มาศึกษา โดยสรุปหน้าที่ที่แม่ในครอบครัวแม่คนเดียว ควรปฏิบัติต่อลูก ดังนี้

(๑) ให้การดูแลและเลี้ยงดู โดยเริ่มการบำรุงเลี้ยงตั้งแต่ลูกยังอยู่ในครรภ์ คอยป้อนน้ำป้อนนมในช่วงแรกเกิด และให้ความรักความเอาใจใส่ลูกอย่างสม่ำเสมอ ตลอดจนให้การสนับสนุนส่งเสริมในด้านการศึกษาวิชาชีพต่างๆ เพื่อเป็นฐานความรู้ในการประกอบอาชีพการงานต่อไป

(๒) ให้การอบรมสั่งสอน โดยห้ามปรามลูกไม่ให้กระทำความชั่ว และให้ความรู้ทางด้านคุณธรรม ศีลธรรม ตลอดจนจริยธรรม หรือวิธีการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง เพื่อให้เป็นแนวทางแก่เด็กในการก้าวเดินต่อไปด้วยตนเองอย่างมั่นคงในอนาคต

(๓) ประพฤติตนให้เป็นแบบอย่าง โดยความที่ว่าการอบรมสั่งสอนลูกด้วยคำพูดเพียงอย่างเดียว อาจไม่เกิดประโยชน์เท่าใดนัก ผู้เป็นแม่จึงควรปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ลูกในทุกด้าน

๒. หลักธรรมสำหรับแม่คนเดียวในทางพระพุทธศาสนา

สำหรับการวิจัยนี้ จะกล่าวเฉพาะหลักธรรมที่แม่คนเดียวสามารถนำไปปฏิบัติเพื่อการดำเนินชีวิตในครอบครัวอย่างมีความสุข ดังนี้

(๑) หลักธรรมทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว

- หลักธรรมว่าด้วยทศ ๖ จะศึกษาเฉพาะทศเบื้องต้น ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติระหว่าง (พ่อ) แม่ และลูก เพื่อให้มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน
- สาราณียธรรม ๖ เป็นหลักปฏิบัติเพื่อแม่ลูกจะได้อยู่ร่วมกันด้วยความรัก ความสามัคคีกลมเกลียวกัน

(๒) หลักธรรมทางด้านเศรษฐกิจและการเงิน

- ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม ๔ เป็นหลักปฏิบัติด้านการประกอบอาชีพ และการรักษาทรัพย์ เพื่อความมั่นคงในทางเศรษฐกิจ
- หลักโภคาอาทียะ เป็นหลักปฏิบัติด้านการจัดสรรเงินที่หามาได้ให้เกิดประโยชน์แก่ทั้งตนเองและผู้อื่น

(๓) หลักธรรมด้านการอบรมเลี้ยงดู

- พรหมวิหารธรรม ๔ เป็นหลักความประพฤติที่แม่สามารถนำไปปฏิบัติเพื่ออบรมเลี้ยงดูลูกให้เป็นคนที่มีน้ำใจ มีเมตตา กรุณา และมุทิตาต่อคนอื่น ในขณะเดียวกัน ก็รู้จักรับผิดชอบและทำอะไรด้วยตัวเองได้
- ฆราวาสธรรม เป็นธรรมสำหรับการครองเรือน ซึ่งเหมาะสมสำหรับแม่ที่ต้องประพฤติตนเป็นแบบอย่างเพื่ออบรมสั่งสอนลูก โดยเป็นคนมีสัจจะ รู้จักควบคุมตัวเองได้ มีความอดทน และมีความเสียสละ

๕.๑.๓ แนวทางการประยุกต์หลักธรรมในการปลูกฝังจริยธรรมแก่นุตรธิดาของแม่คนเดียว

๑. ด้านความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว

แนวทางการประยุกต์หลักธรรมด้านความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว จะปฏิบัติบนหลักการพื้นฐานของความรับผิดชอบ ความมีเหตุผล และความเอื้อ-อาทร โดยมี ๒ เงื่อนไข คือ ความรู้ (ความรู้จักตนเอง) และคุณธรรมประจำใจ (สัจจะ อดทนอดกลั้น และความเสียสละ) แนวทางในการปฏิบัติสามารถสรุปได้ ดังนี้

(๑) รับผิดชอบดูแลลูกด้วยตัวเอง เพราะไม่ว่าเด็กจะอยู่ในวัยไหนก็ตาม ยังต้องการความรักความอบอุ่นจากผู้เป็นแม่ ความไว้วางใจที่เกิดจากความใกล้ชิดนี้ จะสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างแม่และลูก

(๒) ใช้เหตุและผล มาอธิบายเรื่องบาปบุญคุณโทษ เพื่อเด็กจะได้เข้าใจและเห็นถึงอันตรายและความน่ากลัวจากการกระทำความชั่ว

(๓) ปฏิบัติตนให้เป็นคนมีสัจจะทั้งทางการกระทำ และคำพูด เพื่อเป็นแบบอย่างของการทำความดี และความถูกต้อง อีกทั้งยังเป็นการสร้างความเชื่อมั่น และศรัทธาที่เด็กจะมีต่อผู้เป็นแม่

(๔) เสียสละความสุขส่วนตัว เพื่อให้เวลาในการทำกิจกรรมกับครอบครัว

(๕) พุดคุยสื่อสารกันในครอบครัว ด้วยกิริยาท่าทางและคำพูด ที่แสดงถึงความเมตตา ความรัก ความเอาใจใส่ ความเอื้ออาทรต่อกัน และพร้อมที่จะให้คำแนะนำปรึกษาแก่ลูก เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น

(๖) อดทนต่อการรับรู้ปัญหาต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นกับลูก โดยเปิดใจรับฟังเหตุผลและคำอธิบายของลูก และเมื่อลูกกระทำผิด ก็พร้อมที่จะให้อภัยและเปิดโอกาสให้แก้ไขปรับปรุงตัวเอง

๒. ด้านเศรษฐกิจและการเงิน

แนวทางการประยุกต์หลักธรรมด้านเศรษฐกิจและการเงิน จะปฏิบัติบนหลักการพื้นฐานของความพอเพียง ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว โดยมี ๒ เงื่อนไข คือ ความรู้ (ในด้านการเงิน) และคุณธรรมประจำใจ (ความซื่อสัตย์ ความขยันหมั่นเพียร ความมีวินัย และความพอเพียง) แนวทางในการปฏิบัติสามารถสรุปได้ ดังนี้

(๑) ประกอบอาชีพ ตามความรู้ความสามารถของตน ด้วยความขยันหมั่นเพียร และซื่อสัตย์สุจริต แต่การทำงานใดก็ต้องทำด้วยเหตุผล และทำบนหลักการของความพอประมาณ

(๒) ห่างไกลจากอบายมุขทั้งหลาย

(๓) คบค้าสมาคมกับคนดีที่มีคุณธรรมและศีลธรรม จะเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในด้านสังคมให้แก่ตัวเอง

(๔) ใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย ยึดหลักการของความพอเพียง ใช้จ่ายอย่างประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือยเกินฐานะของตนจนก่อหนี้สิน

(๕) สร้างวินัยทางการเงินให้เกิดขึ้นในตนเอง ทั้งทางด้านการใช้จ่ายและการออมเงิน จะเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันทางการเงินให้กับตัวเองเป็นอย่างดี

(๖) ใช้สติและความรอบคอบ ทุกครั้งเมื่อมีการใช้จ่ายเงิน ไม่ว่าจะเพื่อส่วนตัว หรือเพื่อการลงทุน

(๗) ใช้จ่ายเงินที่หามาได้ให้เกิดประโยชน์ แก่ทั้งตนเองและครอบครัว ช่วยเหลือเกื้อกูลบุคคลรอบข้าง เช่น ญาติพี่น้อง และเพื่อน เมื่อเขาได้รับความเดือดร้อน

๓ ด้านการอบรมเลี้ยงดู

แนวทางการประยุกต์หลักธรรมด้านการอบรมเลี้ยงดู จะปฏิบัติบนหลักการพื้นฐานของการประพฤติเป็นแบบอย่าง ความเสมอต้นเสมอปลาย และการให้อภัย โดยมี ๒ เงื่อนไข คือ ความรู้ (ในการอบรมเลี้ยงดู) และคุณธรรม (ความกตัญญูตเวทิตา ความเมตตา ความกรุณา และ อุเบกขา) แนวทางในการปฏิบัติสามารถสรุปได้ ดังนี้

(๑) แสดงความรัก ความเมตตา ด้วยการให้การบำรุงเลี้ยงให้ลูกของตนได้มีความเป็นอยู่ที่ดี ที่เอื้อต่อการมีสุขภาพอนามัยทั้งกายและใจที่สมบูรณ์

(๒) ยอมเสียสละความสุขส่วนตัว เพื่อทำหน้าที่ดูแลเลี้ยงดูลูกอย่างใกล้ชิดโดยในยามปกติ ก็ให้ความรักความอบอุ่น แต่ในยามที่ลูกประสบปัญหา ก็พร้อมจะให้กำลังใจและคำปรึกษาแนะนำ

(๓) ประพฤติเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ลูก ด้วยการเป็นผู้มีคุณธรรมด้าน ความกตัญญูตเวทิตาต่อผู้มีพระคุณ โดยเฉพาะต่อบุพการีของตน อันจะนำมาซึ่งการเป็นคนที่มีความสำรวมระมัดระวังในการกระทำทั้งทางกายและวาจา ไม่ให้ไปเบียดเบียนผู้อื่น อีกทั้ง มีความซื่อสัตย์ ซื่อตรง ต่อหน้าที่การงานและจริงใจต่อบุคคลอื่นทั้งต่อหน้าและลับหลัง

(๔) มีความเสมอต้นเสมอปลายในการอบรมสั่งสอนลูกคือมีความอ่อนโยน ทั้ง กิริยาและคำพูด เมื่อต้องการจะสื่อสารกับลูก และในขณะเดียวกันก็พร้อมที่จะรับฟัง เมื่อลูกต้องการ แสดงความคิดเห็น ไม่บีบบังคับ หรือบังคับจิตใจลูก เพื่อให้เขาเชื่อฟัง และทำตามคำสั่งเพียงอย่างเดียว จะทำให้เด็กขาดความเชื่อมั่นในตัวเอง

(๕) รู้จักระงับข่มใจตัวเอง มีความอดทน อดกลั้น ต่อความผิดพลาดของลูก ไม่ถือโกรธ พร้อมที่จะให้อภัยลูกเสมอ เพื่อเปิดโอกาสให้ลูกได้แก้ไขตัวเอง ในขณะเดียวกันก็ต้อง แนะนำลูกให้มีความหนักแน่นในการทำสิ่งที่ถูกต้อง โดยไม่หวั่นไหวต่อถ้อยคำทั้งดีและร้ายใดๆ

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

จากการศึกษาเรื่อง “บทบาทของแม่คนเดียวต่อการปลูกฝังจริยธรรมแก่บุตรธิดา” ผู้วิจัย เห็นว่า องค์ความรู้จากการวิจัย นอกจากจะเป็นแนวทางปฏิบัติให้แก่แม่ในครอบครัวแม่คนเดียวแล้ว ยังสมควรเสนอแนะแก่แม่ในครอบครัวปกติ หรือแม้กระทั่งหญิงที่ยังไม่แต่งงานและอาศัยอยู่กับพ่อแม่ ดังนี้

(๑) ในการปลูกฝังจริยธรรมแก่เด็ก ผู้เป็นแม่ควรทำหน้าที่นี้ ตั้งแต่ยังอยู่ใน ครอบครัวปกติที่มีพ่ออยู่ด้วย การศึกษาองค์ความรู้จากการวิจัยนี้ จะทำให้แม่ในครอบครัวทั่วไปนี้ได้

เรียนรู้วิธีการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่างให้แก่ลูกๆ แม่ลูกจะได้มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน หากเกิดปัญหาที่ครอบครัวขาดผู้เป็นพ่อไป แม่ลูกก็ยังสามารถดำเนินชีวิตต่อไปได้อย่างปกติสุขได้

(๒) หญิงโสดที่ยังอาศัยอยู่กับพ่อแม่พี่น้อง ก็สามารถนำองค์ความรู้ จากการวิจัยนี้ มาประยุกต์ใช้ เพื่อดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ทั้งทางด้านการบริหารจัดการการเงินของตนเอง และครอบครัว ด้านความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่พี่น้อง และด้านการอบรมเลี้ยงดู เพื่อจะได้เข้าใจและแสดงความกตัญญูต่อบุพการีที่เลี้ยงดูตัวเองมา หรือเพื่อเตรียมความพร้อมเมื่อตัวเองต้องกลายมาเป็นแม่ของลูก

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ในการทำวิจัยครั้งนี้ ได้ศึกษาและวิเคราะห์ บทบาทของแม่คนเดียวต่อการปลูกฝังจริยธรรมแก่บุตรธิดา โดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นแม่คนเดียวจาก ๒ สาเหตุ เท่านั้น คือ การหย่าร้าง และการเสียชีวิตของสามี แต่ยังขาดการศึกษา แม่คนเดียวอีกประเภทหนึ่งที่เป็นมารดานอกสมรส ซึ่ง ในสังคมปัจจุบัน พบว่า มีจำนวนเพิ่มสูงขึ้นมาก ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่า ในการทำวิจัยครั้งต่อไป น่าจะทำการศึกษาค้นคว้าแม่คนเดียวที่เป็นมารดานอกสมรส ในประเด็นการอบรมเลี้ยงดูบุตรนอกสมรส เพื่อต่อยอดองค์ความรู้ว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการแก้ปัญหาและการอบรมเลี้ยงดูลูกในครอบครัวแม่คนเดียวที่เป็นมารดานอกสมรสได้มากน้อยเพียงใด เพื่อเป็นประโยชน์ต่อครอบครัวแม่คนเดียวเองและต่อสังคมโดยรวม